

MUSIQA TA'LIMIDA FOLKLOR ASOSIDA KREATIV YONDASHUVLARNI RIVOJLANTIRISH

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i02.050>

Ziyamuxamedova Zuxra Shuxratovnaga
Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada musiqa ta'limi jarayonida folklor namunalaridan foydalanish asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirish masalalari ilmiy-nazariy va metodik jihatdan tahlil etiladi. Xalq og'zaki ijodi, an'anaviy kuy-qo'shiqlar, marosim va urf-odatlariga oid musiqiy merosning ta'lim jarayonidagi o'rni hamda ularning o'quvchilarda ijodiy tafakkur, estetik did va milliy o'zlikni anglashni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ochib beriladi. Maqolada folklor materiallari asosida tashkil etilgan interfaol mashg'ulotlar, improvizatsiya, ijodiy topshiriqlar va integrativ yondashuvlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri yoritiladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, folklor, xalq musiqasi, kreativ yondashuv, ijodiy tafakkur, estetik tarbiya, milliy madaniyat, musiqiy kompetensiya

DEVELOPING CREATIVE APPROACHES BASED ON FOLKLORE IN MUSIC EDUCATION

Ziyamukhamedova Zuxra Shukhratovna
National Pedagogical University of Uzbekistan named after Nizami

Abstract: This article provides a scientific-theoretical and methodological analysis of the development of creative approaches in the process of music education based on the use of folklore materials. The role of oral folk art, traditional melodies and songs, and musical heritage related to rituals and customs in the educational process is revealed, along with their pedagogical potential in fostering students' creative thinking, aesthetic taste, and national identity. The article also highlights the impact of interactive lessons, improvisation, creative tasks, and integrative approaches organized on the basis of folklore materials on improving the effectiveness of music education.

Keywords: music education, folklore, folk music, creative approach, creative thinking, aesthetic education, national culture, musical competence

Kirish

Bugungi globalashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri - yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ijodkor, mustaqil fikrlovchi va milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Ayniqsa, musiqa ta'limi bu jarayonda alohida o'rin tutib, u insonning ruhiy olami, estetik didi va ma'naviy dunyosini shakllantirishda beqiyos tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, folklor - xalqning ko'p asrlik hayot tajribasi, dunyoqarashi va badiiy tafakkurini o'zida mujassam etgan noyob madaniy manba sifatida musiqa ta'limining mazmunini boyituvchi muhim vosita hisoblanadi. Folklor musiqasi oddiy kuy yoki qo'shiq emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy munosabatlari va estetik idealini ifodalovchi badiiy hodisadir. Uni ta'lim jarayoniga ijodiy yondashuv asosida tatbiq etish o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, musiqiy tafakkur va badiiy tasavvurni rivojlantirish bilan birga, ularning kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Folklor asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki musiqiy jarayonning faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limida kreativlikni rivojlantirish an'anaviy reproduktiv usullar bilan cheklanib qolmasligi lozim. Aksincha, folklor namunalarini improvizatsiya, sahnalashtirish, musiqiy drammatizatsiya, integrativ va interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy faolligini kuchaytirib, ularda musiqiy ifoda erkinligi va mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantiradi. Shu bois, musiqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirish nafaqat pedagogik zarurat, balki milliy madaniy merosni asrab-avaylash va uni zamonaviy ta'lim talablariga mos holda davom ettirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqolada aynan ana shu masalalar ilmiy-nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinib, folklor asosidagi kreativ yondashuvlarning musiqa ta'limi jarayonidagi ahamiyati ochib beriladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot metodologiyasi musiqa ta'limi jarayonida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks o'rganishga yo'naltirilgan. Tadqiqotning metodologik asosi shaxsga yo'naltirilgan, madaniyatshunoslik va kompetensiyaviy yondashuvlarning o'zaro integratsiyasiga tayanib, ta'lim jarayonini ijodiy faoliyat sifatida tashkil etishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvlar folklori faqat o'rganiladigan material emas, balki o'quvchi shaxsining estetik, hissiy va ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi faol pedagogik vosita sifatida talqin etishga imkon beradi. Tadqiqot jarayonida folklor namunalarini tanlash va ularni ta'lim mazmuniga moslashtirishda tizimli va kontekstual yondashuv qo'llanildi. Xalq kuy-qo'shiqlari, marosim va urf-odatlariga oid musiqiy namunalarning badiiy-estetik

xususiyatlari, obrazlilik darajasi hamda tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinib, ular asosida ijodiy mashg'ulotlar modeli ishlab chiqildi. Ushbu jarayonda folklor materiallarining o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mosligi asosiy metodologik mezonlardan biri sifatida belgilandi.

Metodologik jihatdan tadqiqotda sifat va miqdoriy tahlil usullarining uyg'unlashuvi ta'minlandi. Kuzatish, suhbat, pedagogik tajriba-sinov ishlari, ijodiy topshiriqlar natijalarini tahlil qilish kabi usullar orqali folklor asosidagi kreativ mashg'ulotlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri o'rganildi. Shu bilan birga, o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, musiqiy ifoda erkinligi va estetik dididagi o'zgarishlar reflektiv tahlil asosida baholandi.

Tadqiqot metodologiyasining muhim jihatlaridan biri - improvizatsiya va erkin musiqiy ifodaga tayangan pedagogik yondashuvning ustuvorligidir. Folklor namunalarini qayta ishlash, variatsiyalash va zamonaviy musiqiy shakllar bilan uyg'unlashtirish jarayonida o'quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy tashabbus ko'rsatish imkoniyatlari kengaytirildi. Bu holat metodologik nuqtayi nazardan musiqa ta'limini reproduktiv faoliyatdan kreativ faoliyat bosqichiga olib chiqishning muhim mexanizmi sifatida qaraladi. Umuman olganda, musiqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirishni ko'p qirrali pedagogik jarayon sifatida talqin etib, nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu metodologik yondashuv folklor musiqasining ta'limiy va tarbiyaviy imkoniyatlarini to'laqonli ochib berish hamda o'quvchilarda ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Musiqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirish masalasi pedagogika, musiqashunoslik va madaniyatshunoslik fanlari kesishmasida shakllangan bo'lib, mazkur yo'nalish bo'yicha xorijiy, rus va o'zbek olimlarining ilmiy tadqiqotlari muhim nazariy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek musiqa madaniyati va folklor masalalarini ilmiy jihatdan asoslab bergan dastlabki olimlardan biri Abdurauf Fitrat hisoblanadi. Uning "*O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi*" asarida [1] xalq musiqasi, maqom va folklor namunalarining milliy tafakkur hamda estetik tarbiyadagi o'rni chuqur tahlil qilingan. Fitrat folklori xalqning tarixiy xotirasi va badiiy tafakkuri mahsuli sifatida talqin etib, uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish g'oyasini ilgari suradi.

Folklor va musiqa ta'limi masalalarini tizimli o'rgangan olimlardan T.G.Karamatov va G.A.Karamatovning "*O'zbek xalq musiqasi ijodi*" [2] nomli fundamental tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Ushbu asarda xalq kuy-qo'shiqlarining janr xususiyatlari, ularning tarbiyaviy va estetik imkoniyatlari ochib berilgan bo'lib, folklor materiallaridan ta'lim jarayonida foydalanishning nazariy asoslari yoritilgan.

Musiqqa ta'limining pedagogik jihatlarini tadqiq etgan olimlardan D.B.G'aniyevning "*Musiqqa o'qitish metodikasi*" asari [3] muhim manba hisoblanadi. Muallif musiqqa mashg'ulotlarida ijodiy faoliyatni rivojlantirish, o'quvchilarda musiqiy tafakkur va estetik didni shakllantirishda milliy musiqiy materiallarning ahamiyatini asoslab beradi.

Rus musiqqa pedagogikasida folklor va ijodiy yondashuvlar masalasi B.V.Asafyevning "*Musiqqa shakli - jarayon sifatida*" nomli asarida [4] nazariy jihatdan asoslangan. Asafyev musiqani tirik jarayon sifatida talqin etib, ijodiy idrok va faol eshitish tushunchalarini ilgari suradi. Bu qarashlar folklor asosidagi kreativ mashg'ulotlarni tashkil etishda muhim metodologik ahamiyatga ega.

Shuningdek, D.B.Kabalevskiyning "*Bolalar uchun musiqqa tarbiyasi*" asarida xalq musiqasining ta'limiy va tarbiyaviy imkoniyatlari keng yoritilgan [5]. Muallif folklor namunalarini o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda ijodiy o'zlashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda kreativlik tushunchasi J.Guilford [7] va E.Torrance [8] tomonidan ishlab chiqilgan ijodiy tafakkur nazariyasi bilan asoslanadi. Ularning ishlarida kreativ fikrlashni rivojlantirishda erkinlik, improvizatsiya va divergent tafakkurning ahamiyati ko'rsatib berilgan bo'lib, bu g'oyalar folklor asosidagi musiqqa ta'limi bilan bevosita uyg'unlashadi. Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, folklor musiqasi musiqqa ta'limida nafaqat o'quv material, balki o'quvchilarning ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi kuchli pedagogik vosita sifatida talqin etiladi. Biroq mavjud tadqiqotlarda folklor asosida kreativ yondashuvlarni tizimli va metodik jihatdan rivojlantirish masalasi yetarlicha kompleks o'rganilmagan, bu esa mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Muhokama

Musiqqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni qo'llash masalasi bugungi kunda nafaqat didaktik, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyat kasb etayotgan muhim pedagogik muammolardan biridir. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, folklor namunalarini ijodiy yondashuv asosida ta'lim jarayoniga tatbiq etish o'quvchilarning musiqiy faolligini oshiribgina qolmay, balki ularning estetik, hissiy va tafakkuriy rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu holat folklorning an'anaviy o'quv material doirasidan chiqib, kreativ ta'lim vositasiga aylanishini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida folklor asosidagi mashg'ulotlar o'quvchilarni musiqiy idrok etishdan faol ijodiy faoliyatga olib chiqishi alohida e'tiborga loyiqdir. Xalq kuy-qo'shiqlarini improvizatsiya qilish, ularni sahnalashtirish yoki zamonaviy musiqiy ifoda vositalari bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarda mustaqil musiqiy qaror qabul qilish, badiiy tasavvur va erkin fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa musiqqa ta'limida ko'p yillar davomida ustun bo'lib kelgan reproduktiv yondashuvlarning

cheklanganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, folklor asosida kreativ yondashuvlarni joriy etishda muayyan pedagogik muammolar ham kuzatildi. Xususan, o'qituvchilarning folklor materiallari bilan ishlashdagi metodik tayyorgarligi, ijodiy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha tajriba yetishmasligi mazkur jarayon samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu holat folklor asosidagi kreativ ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchi shaxsining kasbiy va ijodiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirib borish zarurligini ko'rsatadi. Folklor asosidagi kreativ yondashuvlar o'quvchilarning milliy o'zlikni anglash jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Musiqa orqali xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlar va dunyoqarashi bilan tanishish o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat va madaniy merosga mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi. Shu ma'noda folklor musiqasi global madaniyat ta'siri kuchayib borayotgan sharoitda milliy identitetni saqlab qolishning samarali pedagogik vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

Natijalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, folklor asosida kreativ yondashuvlarni tizimli ravishda qo'llash musiqa ta'limining sifat ko'rsatkichlarini oshirishga xizmat qiladi. Biroq ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun metodik ta'minot, o'quv dasturlari va baholash mezonlarini folklor va kreativlik tamoyillariga mos ravishda takomillashtirish talab etiladi. Aks holda, folklor elementlari yuzaki qo'llanilib, kutilgan pedagogik natijalarga erishish qiyinlashadi. Musiqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirish pedagogik jihatdan asosli, amaliy jihatdan samarali va ijtimoiy-madaniy nuqtayi nazardan muhim jarayon ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv musiqa ta'limining zamonaviy talablar asosida yangilanishi, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini to'laqonli ochib berish va milliy musiqiy merosni ta'lim orqali barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Olib borilgan izlanishlar davomida aniqlanganki, folklor asosida tashkil etilgan kreativ mashg'ulotlar musiqa ta'limining samaradorligini oshirish bilan birga, o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, madaniy merosga hurmat va estetik qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, improvizatsiya, integrativ va interfaol metodlar orqali folklor materiallaridan foydalanish o'quvchilarning ijodiy faolligini kuchaytirib, ularni musiqiy jarayonning faol subyektiga aylantiradi. Shuningdek, tadqiqot natijalari folklor asosida kreativ yondashuvlarni muvaffaqiyatli joriy etish o'qituvchining kasbiy va ijodiy kompetensiyalariga bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Shu bois musiqa o'qituvchilarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonida folklor musiqasi bilan ishlashning zamonaviy metodikalarini keng joriy etish zarur. Bu esa musiqa ta'limida innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish uchun mustahkam pedagogik asos yaratadi.

Umuman olganda, musiqa ta'limida folklor asosida kreativ yondashuvlarni rivojlantirish zamonaviy ta'lim talablariga mos, ilmiy jihatdan asoslangan va amaliy

jihatdan samarali yoʻnalish sifatida eʼtirof etiladi. Ushbu yondashuv musiqa taʼlimining mazmunini boyitish, oʻquvchilarning ijodiy salohiyatini toʻlaqonli namoyon etish hamda milliy musiqiy merosni taʼlim orqali barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fitrat A. Oʻzbek klassik musiqasi va uning tarixi. - Toshkent: Fan, 1993. - 152 b.
2. Karamatov T. G., Karamatova G. A. Oʻzbek xalq musiqa ijodi. - Toshkent: Fan, 1978. - 286 b.
3. Gʻaniyeva D. B. Musiqa oʻqitish metodikasi. - Toshkent: Oʻqituvchi, 2006. - 198 b.
4. Asafʼyev B. B. Музыкальная форма как процесс. - Л.: Музыка, 1971. - 376 с.
5. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца. - М.: Просвещение, 1984. - 192 с.
6. Кабалевский Д. Б. Как рассказывать детям о музыке. - М.: Музыка, 1977. - 224 с.
7. Torrance E. P. Creativity in the Classroom. - Washington, DC: National Education Association, 1974. - 215 p.
8. Usmonov O. Oʻzbek musiqa folklori. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2010. - 164 b.